

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

МІРЗОЄВ ДЖАВІД ШІРЗАД ОГЛІ

УДК 331.55+338.48 – 6: 37 (43.3)

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ
У КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОГО ТУРИЗМУ**

Спеціальність 08.00.07 – демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, професор
Єрмаченко Володимир Єгорович,
Харківський національний
економічний університет
проректор з науково-педагогічної роботи.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Антонюк Валентина Полікарпівна,
Інститут економіки промисловості НАН України,
головний науковий співробітник відділу проблем ре-
гуляторної політики і розвитку підприємництва;

доктор економічних наук, професор
Бойко Маргарита Григорівна,
Київський національний торговельно-економічний
університет,
завідувач кафедри готельно-ресторанного бізнесу.

Захист відбудеться «18» грудня 2019 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.055.02, у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1-а.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1-а.

Автореферат розісланий «18» листопада 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. М. Геращенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Згідно з Стратегічним планом ПРООН на 2018–2021 роки (прийнятим Виконавчою Радою ПРООН 28.11.2017 р.), Стратегією сталого розвитку «Україна-2020» (затвердженою Указом Президента України № 5/201 від 12.01.2015 р.), проектом Стратегії сталого розвитку України до 2030 року «Україна – 2030» (Проект Закону України № 9015 від 07.08.2018 р.) однією з провідних проблем, що вимагають вирішення, є сприяння зростанню економічної активності населення, яка є визначальною умовою функціонування ринку праці, зростання інтелектуального капіталу та конкурентоспроможності національного господарства. На забезпечення економічної активності населення впливають багато факторів, одним з яких є освітній туризм, який здатний завдяки формуванню притоків людських ресурсів створювати мультиплікаційні ринкові ефекти щодо зростання обсягу валового національного продукту та додаткового регіонального продукту, сприяти створенню нових робочих місць, підвищенню якості робочої сили, зростанню обсягів освітніх послуг. В той же час освітній туризм впливає на посилення конкуренції на ринку праці, зумовлює існування об'єктивної необхідності удосконалення статистичного обліку чисельності різних груп населення щодо пропозиції робочої сили, врахування додаткових факторів впливу на збалансування попиту і пропозиції на ринку праці.

Існує значний науковий доробок вітчизняних та зарубіжних учених, які досліджували процеси розвитку територіальних господарських систем у контексті формування пропозиції робочої сили – це В. П. Антонюк, Г. І. Башнянин, С. В. Белоусова, І. Б. Берегова, П. Бурдєс, М. М. Бурмака, О. Й. Вінська, В. Г. Герасименко, В. Дадалко, С. Дубков, Б. В. Кульчицький, П. Самуельсон, О. М. Яремчук, теоретичні аспекти забезпечення економічної активності населення – Т. Боєрі, О. Г. Брінцева, І. М. Вахович, Г. Еспінг-Андерсен, Я. Корнаї, С. Ляйбфрід, А. Сапір, М. Феррера, Г. В. Возняк, Н. А. Гончаренко, Ю. В. Горемікіна, О. А. Грішнова, Н. М. Деєва, М. І. Купира, І. В. Олініченко, створення туристично-рекреаційної інфраструктури та появи інноваційних туристичних послуг – А. Ю. Александрова, В. Г. Герасименко, О. Д. Гудзинський, К. Каспар, Н. Лейпер, С. М. Судомир, О. Я. Яремчук, організаційно-економічні особливості надання послуг у галузі освітнього туризму, їх ефективності щодо експорту – А. Алам, А. Байдак, Е. Бленчард, М. Г. Бойко, Дж. Вільям, А. Вебер, К. Драгоміреску-Гайна, Л. Еліа, Л. Ларіна, К. А. Продан, К. Шаріот та ін.

Переважає більшість наукових публікацій будується на ретроспективному аналізі національної освітньої системи, пояснюючи першопричини та наслідки, але не проводить аналогії із стимулюванням чи спадом економічної активності населення. Частина праць описує досвід провідних країн без розмежування заходів універсального характеру та тих, що використовувалися виключно у межах окремих держав і базувалися на притаманним їм діловим звичаям та ментальності економічних агентів, які могли б навіть завдати шкоди при використанні в інших умовах. Практично відсутні праці, присвячені проблемам дослідження стану економічної активності населення з урахуванням нових видів і форм зайнятості, що впливають на пропозицію робочої сили та змінюють сутність традиційних груп

населення, ефективності стимулювання експорту освітніх послуг і його впливу на створення додаткового попиту на продукцію місцевих підприємств і робочу силу у приймаючій країні, недостатньо розробленими залишаються механізми забезпечення економічної активності населення з урахуванням потоків освітнього туризму та методичне забезпечення зростання економічної активності населення в контексті освітнього туризму, які зумовили тематичну спрямованість дисертації, її мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану наукових досліджень Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця. В основу дисертації покладено теоретико-методичні і практичні розробки автора, що є частиною держбюджетної науково-дослідної роботи за темою: «Формування теоретико-методологічного забезпечення державної підтримки розвитку туристичної галузі економіки регіону» (номер державної реєстрації 0112U001119), у якій здобувачем розроблено розділ «Дослідження тенденцій розвитку національного та світового туристичного ринку», де визначено головні складові процесу регулювання туристичної діяльності на регіональному рівні з урахуванням особливостей функціонування територіальних господарських систем, відмінностей у розміщенні підприємств туристичної галузі та пріоритетів держави щодо сталого розвитку національної економіки, усунення міжрегіональної диференціації в умовах глобального ринку; «Теоретичні та методичні основи створення системи підтримки електронного навчання у вищій школі нового покоління» (номер державної реєстрації 0116U004519), де здобувачу належить розділ «Підходи до адаптації траєкторії навчання», в якому розроблено алгоритм та зміст процесу проектування індивідуальних освітніх траєкторій у якості новітнього підходу до адаптивного навчання, що в умовах економіки знань може стати додатковим механізмом підвищення якості робочої сили та зростання економічної активності населення.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є удосконалення і розвиток теоретичних положень, методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій із забезпечення економічної активності населення у контексті освітнього туризму.

Відповідно до мети, було поставлено і вирішено такі завдання:

уточнити теоретичні основи економічної активності населення та визначення поняття «економічно активне населення»;

розкрити зміст та склад факторів, що впливають на баланс попиту і пропозиції на ринку праці;

виявити соціально-демографічні особливості освітньої міграції в контексті освітнього туризму та якості робочої сили й уточнити визначення поняття «освітній туризм»;

виявити основні тенденції економічної активності населення та якості його освіти;

запропонувати методичний підхід до визначення залежності між рівнями доходу країни на душу населення та його освіти;

розробити методичний підхід до вибору пріоритетних напрямів розвитку освітнього туризму для зростання економічної активності населення;

обґрунтувати механізм забезпечення економічної активності населення з урахуванням потоків освітнього туризму;

сформуванню методичне забезпечення зростання економічної активності населення в контексті освітнього туризму.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення економічної активності населення з урахуванням тенденцій освітнього туризму.

Предметом дослідження є теоретико-методичні підходи, методи, практичні рекомендації із забезпечення економічної активності населення в контексті активізації міжнародної міграції на основі освітнього туризму.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження виступають положення сучасних теорій економіки праці, управління людськими ресурсами, розвитку туристичної сфери, міжнародної економіки, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали наукових конференцій з питань удосконалення політики забезпечення належного функціонування соціально-економічних систем з урахуванням потреб балансування економічної активності населення, забезпечення якості робочої сили, регулювання туристичної діяльності, функціонування вищої освіти та міжнародного ділового співробітництва.

У процесі дослідження використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: *монографічний та структурно-порівняльний аналіз* – для уточнення понять «економічно активне населення», «освітній туризм», класифікації основних визначень та складових семантичного ядра; *історико-логічний аналіз* – для виявлення змісту та складу факторів, що впливають на баланс попиту і пропозиції на ринку праці і враховуються у коефіцієнті "тертя"; *статистичний аналіз* – для оцінки рівня економічної активності населення, поточного стану та експортного потенціалу галузі освітніх послуг провідних країн світу та України; *кореляційний аналіз* – для розроблення методичного підходу із визначення залежності між рівнями доходу на душу населення країни та його освіти; *структурно-логічний аналіз, рейтингування, кластерний та дискримінантний аналіз* – для розроблення методичного підходу до вибору пріоритетних напрямів розвитку освітнього туризму для зростання економічної активності населення, представлення структурних диспропорцій національної системи освіти в Україні та географічного розподілу експортно-імпортних потоків тимчасової міграції з метою отримання формальної освіти за кордоном, деталізації етапів визначення пріоритетних експортних ринків, обґрунтування факторів ключових переваг та виявлення основних конкурентів, що перешкоджають реалізації експортної стратегії Україні на глобальному ринку освітніх послуг; *імітаційного моделювання* – для розроблення механізму забезпечення економічної активності населення з урахуванням потоків освітнього туризму; *аналіз та синтез* – для формування методичного забезпечення економічної активності населення в контексті освітнього туризму; *графічний* – для унаочнення результатів дослідження.

Інформаційну базу дослідження склали ресурси Державної служби статистики України та її регіональних підрозділів, звіти міжнародних організацій, таких як Всесвітній економічний форум, Світова рада з подорожей та туризму, Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури, Міжнародної організації праці, Міжнародної організації з міграції, власні дослідження автора.

Наукова новизна отриманих результатів. Найбільш вагомими результатами, що визначають наукову новизну дисертації та особистий внесок автора, є такі:

удосконалено:

методичне забезпечення зростання економічної активності населення в контексті освітнього туризму, особливість якого полягає у комплексному застосуванні тріади: методичного підходу до вибору пріоритетних напрямів розвитку освітнього туризму; механізму забезпечення економічної активності населення з урахуванням потоків освітнього туризму; методичного підходу до визначення залежності між рівнями доходу країни на душу населення та його освіти, використання яких сприятиме активізації ринку праці та формуванню додаткового зростання валового національного продукту;

методичний підхід до вибору пріоритетних напрямів розвитку освітнього туризму для зростання економічної активності населення, особливістю якого є використання процедури рейтингування потенційних конкурентів України на світовому ринку освітніх послуг за обґрунтованою системою показників, їх кластеризація за рейтингом та розроблення дискримінантної моделі для кожного кластеру для обґрунтування пріоритетів розвитку освітнього туризму, що сприятиме забезпеченню зростання економічної активності населення країни та якості робочої сили з урахуванням угод про міжнародне співробітництво;

механізм забезпечення економічної активності населення з урахуванням потоків освітнього туризму, відмінність якого полягає в розробленні ітераційної моделі визначення основних чинників впливу на розвиток територіального ринку праці та зростання доданого регіонального продукту, що сприяє економічній активності населення, створенню нових робочих місць і зростанню якості робочої сили;

зміст та склад факторів, що впливають на баланс попиту і пропозиції на ринку праці і враховуються у коефіцієнті «тертя», до яких разом з традиційними факторами додано такі актуальні для сучасного ринку праці фактори: законодавчі обмеження в офіційному працевлаштуванні, привнесений досвід та стиль життя завдяки освітньому туризму, додаткова пропозиція робочої сили відповідно до зростання чисельності економічно активного населення, не врахованого за офіційними статистичними даними, що уможливить розроблення програм з підвищення інформованості працівників та розширення можливостей працевлаштування;

дістали подальшого розвитку:

визначення поняття «економічно активне населення» у широкому і вузькому розумінні, особливості якого полягають у зміні групування робочої сили на ринку праці та додаткового виділення підгрупи населення "пропозиція робочої сили" з груп, що формально не входять до складу робочої сили – безробітних, здобувачів вищої освіти, сумісників, які зайняті іншими видами діяльності, що дозволить визначати потребу у створенні нових робочих місць та можливі фінансові притоки від трудової діяльності;

визначення поняття "освітній туризм", відмінностями якого є врахування різних форм економічної активності, терміну перебування для отримання освіти,

можливості здійснення оплачуваної діяльності, що підвищить обґрунтованість пропозицій роботодавців для визначення особливостей робочих місць та статистичний облік населення;

методичний підхід до визначення залежності між рівнями доходу на душу населення країни та його освіти, особливістю якого є виділення точок біфуркації, при настанні яких за умови отримання надвисоких доходів зменшується економічна активність населення та втрачається його стимул до отримання освіти, що провокує збільшення потоків трудової міграції та призводить до підвищення соціальної напруженості суспільства і зростання прояву негативних факторів (врахованих у коефіцієнті «тертя») на ринку праці.

Практичне значення одержаних результатів полягає в доведенні пропозицій дисертації до рівня практичних рекомендацій, впровадження яких сприяє зростанню економічної активності населення. Застосування розробленого методичного забезпечення зростання економічної активності населення в контексті освітнього туризму дозволить забезпечити вибір пріоритетних напрямів розвитку освітнього туризму, визначити залежність між рівнями доходу країни на душу населення та його освіти, використання яких сприятиме активізації ринку праці та формуванню додаткового зростання валового національного продукту (ВНП). Запропоновані в дисертації висновки і рекомендації, що мають прикладний характер, упроваджені в діяльність Департаменту науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 01-34/5130 від 26.10.2018 р.), в роботі якого використовується розроблена автором комплексна процедура рейтингування країн-потенційних конкурентів України на світовому ринку освітніх послуг з метою виділення чинників ключових переваг, визначальних для абітурієнтів з територій пріоритетного експорту; ТОВ «Бізнес центр «ІНЖЕК» (довідка № 0/1468-1 від 25.10.2018 р.) впровадив у свою роботу пропозиції з оцінювання впливу зовнішньоекономічної діяльності у сфері надання послуг на стан забезпечення економічної активності населення у контексті розвитку галузі освітнього туризму; обласний комунальний заклад «Харківський організаційно-методичний центр туризму» (довідка № 231 від 29.10.2018 р.) використовує модель прогнозування стану ринку праці та економічної активності населення у галузі туризму та послуг освіти; пропозиції з визначення інтеграційних зв'язків та напрямів міжгалузевого співробітництва між сферою міжнародної освіти та туризму.

Результати дослідження застосовуються у навчальному процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця у навчальному процесі підготовки студентів освітнього рівня «бакалавр» при викладанні дисциплін: «Управління людськими ресурсами» за спеціальністю 073 «Менеджмент»; «Управління трудовими ресурсами», «Людський розвиток», «Ринок праці» за спеціальністю 051 «Економіка» (довідка № 19/86-23-29 від 24.01.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою. Подані до захисту висновки та рекомендації розроблені автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, внесок здобувача конкретизовано у переліку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки і рекомендації дисертації доповідалися на таких міжнародних науково-практичних

конференціях: «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, менеджменту, обліку та права» (м. Полтава, 14 серпня 2018 р.), «Модернізація економіки України в контексті соціальних викликів» (м. Львів, 1 вересня 2018 р.), «Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку в умовах інституційних перетворень глобального середовища» (м. Одеса, 28-29 вересня 2018 р.), «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (30-31 травня 2019 р.).

Публікації. За результатами наукового дослідження опубліковано 11 наукових праць загальним обсягом 5,89 ум.-др. арк., з яких дисертанту належить 5,0 ум.-др. арк.; серед них 7 статей (з них 3 статті у наукових періодичних виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз) та 4 публікації за матеріалами конференцій, які відтворюють основні наукові результати дисертації.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається з анотацій, списку публікацій за темою дисертації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації складає 300 сторінок (12,5 авт. арк.). Робота містить 32 рисунки (з яких 8 займають 8 повних сторінок), 37 таблиць (з яких 13 займають 18 повних сторінок), список використаних джерел налічує 260 найменувань на 26 сторінках, 34 додатків на 55 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 193 сторінки (8,04 авт. арк.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, розкрито наукову новизну, методи дослідження, практичне значення одержаних результатів та їх апробацію

У **першому розділі** – «Теоретичні основи забезпечення економічної активності населення на основі освітнього туризму» – уточнено теоретичні основи економічної активності населення та поняття "економічно активне населення"; розкрито зміст та склад факторів, що впливають на баланс попиту і пропозиції на ринку праці; визначено соціально-демографічні особливості освітньої міграції в контексті освітнього туризму та якості робочої сили й уточнення визначення поняття «освітній туризм».

Праця та інтелектуальний капітал є одними з основних факторів виробництва, які визначають потенціал формування валового внутрішнього продукту (ВВП) країни. Проведені дослідження довели, що завдяки глобалізації зникають бар'єри для трудової міграції, які для одних країн стали визначальним чинником успіху та зростання виробництва у галузі високих технологій, для інших – джерелом кризи традиційних господарських відносин, виникнення соціального напруження у суспільстві та стагнації ринку праці. Це зумовило існування проблеми стимулювання економічної активності населення.

Глобальний перерозподіл ресурсів (у тому числі тих, що вважалися невід'ємними від окремої території) призвів до формування тріади «якість робочої сили – міграція – економічна активність населення» у новому форматі (рис. 1).

Рис. 1. Взаємозв'язок триади «якість робочої сили – міграція – економічна активність населення»

Щодо сутності триади, представленої на рис. 1, у дисертації зазначено: зміни тенденцій на ринку праці, концепцій організації праці сприяють виникненню її нових форм і видів, що не підпадають під традиційні способи статистичних спостережень, та механізмів регулювання; національні системи вищої освіти знаходяться у стані постійної трансформації і вимушені відповідати на зростаючі вимоги роботодавців, у тому числі міжнародних компаній. В сучасних умовах починають переважати принципово нові форми зайнятості, як-от аутсорсинг та індивідуальне виконання угод, що ускладнює групування пропозиції робочої сили та дослідження стану економічної активності населення, змінюючи структуру ринку праці. Так, в Україні, починаючи із 2019 р., було прийнято декілька принципово нових положень для статистичних обстежень, зокрема, замінено термін «економічно активне населення» на термін «робоча сила», та відмінено верхню вікову межу зайнятості у відповідності до рекомендацій Міжнародної організації праці (МОП). Тому у дисертації причинно-наслідкові взаємозв'язки суб'єктів ринку запропоновано будувати як «освіта – міграція – зайнятість», а традиційне визначення економічно активного населення, що тяжіє до ототожнення із кількісними показниками робочої сили, запропоновано розширити з урахуванням сучасних умов ринку праці та форм її організації.

За результатами дослідження виявлено, що міжнародна трудова міграція та

використання нових форм зайнятості порушують традиційну модель розрахунку коефіцієнтів зайнятості та безробіття, наслідком чого є перевищення чисельності груп населення, що входять до складу економічно активного населення, обсягу пропозиції робочої сили. Тому при визначенні економічно активного населення у сучасних реаліях доцільно включити неформально зайнятих осіб у випадках, коли саме непропозиція робочої сили формує доходи третинного сектору, у протилежному випадку спотворюється фактична оцінка потенціалу ринку праці. Таким чином, до складу економічно активного населення (у вузькому розумінні – робочої сили), на відміну від існуючих груп, запропоновано включити не тільки неформально зайнятих, а й безробітних, що зайняті іншими видами діяльності (навчанням, тобто отриманням освіти) і прагнуть працювати, тобто пропонують свої послуги на ринку праці на умовах нетрадиційної (тимчасової) зайнятості у реальному і віртуальному просторі.

За результатами дослідження чисельність економічно активного населення зумовлюється існуючим зв'язком між рівнем безробіття та дефіцитом робочої сили (попитом роботодавців або пропозицією робочих місць) і пояснюється наявністю факторів «тертя», що визначають умови балансу попиту і пропозиції на ринку праці, і враховуються у відповідному коефіцієнті «тертя», запропонованому Я Корнаї. До таких факторів відносяться: вимоги підприємств до якості та структури робочої сили, політика у галузі заробітної плати – сталість пропорцій відповідно до складності посад та рівня кваліфікації, мобільність робочої сили, залежна від доступності до об'єктів соціальної інфраструктури, функціональні особливості діяльності підприємств – зміни технологічного процесу, перекваліфікації й додаткового навчання персоналу, асиметрія інформації – наявність відомостей про вільні вакансії та потенціал майбутніх працівників.

З метою урахування впливу зовнішньої міграції в контексті освітнього туризму та розширеного тлумачення поняття економічно активного населення у дисертації доведено необхідність додаткового врахування у коефіцієнті «тертя» на ринку праці таких актуальних факторів: існування законодавчих обмежень в офіційному працевлаштуванні; збільшення пропозиції робочої сили за рахунок неврахованого у традиційних методах розрахунку контингенту (наприклад, сезонних коливань зайнятості, прибуття іноземних студентів до ЗВО); існування і використання привнесеного досвіду та стилю життя, які місцеве населення запозичує у приїжджих іноземців та нерезидентів – у разі власних подорожей за кордон.

Оскільки вплив додатково виявлених факторів на стан ринку праці є суттєвим, у дисертації доведено, що у широкому розумінні у визначення поняття «економічно активне населення» запропоновано включити групи резидентів економічної території країни, які своєю найманою працею, індивідуальним підприємництвом або іншою діяльністю сприяють утворенню додаткової вартості регіонального продукту. Таке удосконалене визначення поняття дозволить врахувати фактори, що впливають на підвищення якості робочої сили, та ступінь значущості системи вищої освіти у формуванні конкурентоспроможності майбутніх фахівців на ринку праці.

У дисертації виявлено основні соціально-демографічні особливості освітньої міграції в контексті освітнього туризму та якості робочої сили, що полягають

у тому, що потоки освітньої міграції зростають, вік осіб, які формують ці потоки, збільшується, географічна структура потоків освітньої міграції змінюється у бік їх зростання між країнами з різними рівнями доходів на душу населення. Інтернаціоналізація економічної діяльності та стійкий попит на спеціалістів із знанням зарубіжних ринків у різних галузях створює сприятливі умови для діяльності у сфері освітнього туризму. Разом з тим відзначено, що його ефективність для національної економіки важко розрахувати з причини відсутності термінологічної єдності та методів міжнародних статистичних спостережень. З метою досягнення термінологічної єдності у дисертації досліджено явище освітнього туризму як одного з окремих видів діяльності, протиріччя якого полягає в існуванні обмежень терміну перебування та допустимих видів діяльності, оскільки у Законі України «Про туризм» і рекомендаціях ЮНВТО (Всесвітньої туристичної організації) зазначено, що туристом може вважатися особа, яка тимчасово перебувала поза місцем постійного проживання на строк від 24 годин до одного року, і при цьому не займалася оплачуваною діяльністю, в той час як повний цикл навчання у ЗВО перевищує 1 рік, а законодавство багатьох країн дозволяє офіційне працевлаштування для іноземних студентів з певними обмеженнями. Враховуючи існуюче протиріччя, у дисертації доведено необхідність уточнення у визначенні поняття «освітній туризм» терміну перебування, а в обліку туристичних потоків використати принцип сателітних рахунків для оцінки впливу освітнього туризму, що полягає у міжнародному співробітництві в галузі освіти, на національну економіку або регіональні господарчі комплекси. З урахуванням викладених пропозицій у дисертації запропоновано визначити поняття «освітній туризм» як отримання резидентом країни освітніх послуг у формі та на строк, регламентований національним законодавством країни перебування (країни, що надає освітні послуги – у разі дистанційної освіти), з можливістю здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає (або працює на користь економічної території держави, що надає освітні послуги – за умови стажування у третій країні), у межах, встановлених законодавством у галузі освіти країни перебування.

У другому розділі – «Аналіз економічної активності населення» – виявлено основні тенденції економічної активності населення та якість його освіти; запропоновано методичний підхід до визначення залежності між рівнями доходу на душу населення країни та його освіти; розроблено методичний підхід до вибору пріоритетних напрямів розвитку освітнього туризму для зростання економічної активності населення.

У дисертації досліджено основні тенденції зміни рівнів зайнятості й безробіття за період з 2010 по 2019 рр., які свідчать про наявність позитивної тенденції зростання економічної активності населення за всіма групами та незначні темпи цього процесу. За даними Державної служби статистики в Україні загальний рівень економічної активності населення у 2018 р. склав 62,6% у порівнянні з 62% у 2017 р., частка безробітних дорівнювала 9,5% та 8,8% відповідно. Частка економічно активного населення із повною вищою освітою становила 77,5% у 2018 р. та 76,4% у 2017 р. Частка зайнятих осіб із базовою вищою освітою складала 58% та 53% відповідно, що свідчить про непопулярність продовження навчання на другому (магістерському) рівні та складність працевлаштування осіб,

які тільки отримали першу спеціальність та не мають досвіду роботи. Найвищий рівень економічної активності у осіб із неповною вищою та професійно-технічною освітою становив в середньому від 67% до 69%, середня питома вага зайнятих серед осіб усіх рівнів освіти складала 62,6% у 2018 р. та 62% – у 2017. Найбільша питома вага економічно активного населення притаманна м. Києву (66,8%) та Луганській області (67%), найменша – Волинській, Донецькій та Тернопільській областях, де вона не перевищувала 60%.

Якість робочої сили та конкурентоспроможність фахівців на ринку праці забезпечується належним рівнем освіти, яку можуть запропонувати національні ЗВО. За даними дослідження, підвищення економічної активності населення у більшості розвинених країн стимулювалося застосуванням інноваційних форм і методик навчання. Надання освітніх послуг зарубіжним споживачам вважається дохідним та престижним напрямом експортної діяльності. Конкуренція на глобальному ринку ускладнюється тим, що вибір приймаючої країни залежить від репутація країни, рівня її інноваційного потенціалу та перспектив розвитку національної економіки, можливості подальшого працевлаштування. За останні роки Україна втратила частину своїх конкурентних переваг на світовому ринку освітніх послуг, проте ця галузь залишається однією з пріоритетних та має суттєвий потенціал для розвитку.

Чисельність економічно активного населення залежить від процесів трудової міграції. У дисертації досліджено основні міграційні процеси. Відповідно до останніх даних МОП, у 2017 р. у світі було зареєстровано близько 258 млн. мігрантів (234 млн. – осіб працездатного віку, 15 років і старших), з яких 164 млн., або 64% – трудових мігрантів. Найбільша сукупна частка мігрантів (60,8%) нараховується у трьох макрорегіонах: Північній Америці (23%), Північній, Південній та Західній Європі (23,9%) і країнах арабського світу (13,9%). Найвищу частку мігрантів серед працездатного населення мають арабські країни (40%), країни Північної Америки – 20,6%, Європи (за виключенням Східної) – 17,8%, Східної Європи і Центральної та Західної Азії – по 10%, тоді як середньосвітовий показник тримався на рівні 4,7% у 2017 р. Визначено, що трудова міграція спровокувала зростання обсягів приватних грошових переказів за кордон, які у деяких країнах можна прирівняти до основних бюджетонаповнюючих галузей. Незважаючи на те, що спостерігався спадаючий тренд в обсягах грошових переказів в Україну у 2014 – 2016 рр., вони залишаються важливим елементом підтримки життєздатності фінансової системи країни за рахунок притоку іноземної валюти. За даними Світового банку, Україна входить до перших двадцяти країн за кількістю отримуваних грошових переказів від трудових мігрантів. За оцінками Національного банку України, у 2018 р. з-за кордону в Україну надійшло 11,1 млрд. доларів США грошових переказів (8,5% до ВВП). За 2017 р. в абсолютних значеннях обсяги надходжень збільшились на 23% у порівнянні з 2016 р., у відношенні до ВВП зросли у 2018 р. до 10% у порівнянні з 8,3% у 2017 р. В разі повернення трудових мігрантів, зросте чисельність економічно активного населення, що сприятиме збільшенню ВВП.

Іноземці, що перебувають у країні для навчання, тобто прибули з метою освітнього туризму, не вважаються мігрантами, але впливають на сукупні попит і

пропозицію робочої сили. За даними ЮНЕСКО, у 2017 р. за кордоном навчалось понад 4,6 млн. здобувачів вищої освіти. В якості лідерів за кількістю іноземних студентів виділено 17 країн – США, Сполучене Королівство, Китай, Австралія, Франція, Канада, Росія, Німеччина, Японія, Іспанія, Нідерланди, Нова Зеландія, Індія, Швеція, Фінляндія, Мексика, Чилі. Окрім прямого доходу галузі вищої освіти (сплата за навчання та інші послуги ЗВО), економіка приймаючих країн отримувала надходження від споживання інших товарів та послуг іноземцями під час їх перебування на її території, що стимулювало зростання економічної активності населення.

Обсяг ВВП залежать від багатьох факторів, у тому числі й від компетентностей та рівня освіти працюючих. З метою визначення залежності між рівнями доходу країни на душу населення та його освіти у дисертації розроблено методичний підхід. З використанням кореляційного аналізу за статистичними даними основних показників економічного розвитку і доступності освіти визначено пряму залежність рівня освіти та доходу на душу населення (табл. 1). Проте порівняння країн у виділеній групі з високим індексом людського розвитку свідчить про існування зворотно пропорційної залежності між тривалістю навчання та доходами на душу населення.

Таблиця 1

Кількісні результати фактичної тривалості навчання, індексу людського розвитку та ВВП на душу населення за групами країн у 2018 р.

Група країн (за індексом людського розвитку)	Значення індексу людського розвитку	Кількість країн у групі	Середня фактична тривалість навчання, років	ВВП на душу населення, дол. США (за паритетом купівельної спроможності)
Надвисокий	0,8 – 0,953	59	11,6	40 675
Високий	0,7 – 0,798	53	9,5	12 953
Середній	0,556 – 0,699	39	6,8	6 438
Низький	0,354 – 0,546	38	4,3	1 945

Таким чином доведено, що високий рівень доходу на душу населення сприяє зростанню непропозиції робочої сили завдяки спрямуванню частки ВВП на фінансування соціальних програм, що не спонукає населення до отримання якісної освіти та зменшує чисельність економічно активного населення.

У дисертації визначено, що у новітній глобальній економічній системі виник феномен лібералізації систем національної освіти, коли держава починає перебудовувати її під тиском іноземних контрагентів для зростання чисельності економічно активного населення з урахуванням тенденцій освітнього туризму. Освітній туризм стає усталеним сектором послуг, і хоча він не виділяється у окрему галузь у системі національних рахунків, фактично перетворюється у самостійну індустрію з власними закономірностями розвитку. Залучення зарубіжних студентів до національних ЗВО вимагає виявлення існуючих та потенційних конкурентів. Для України – це сусідні держави, особливо із спільними кордонами (макрорегіон Східної Європи), та країни, що приймають іноземних студентів з тих же регіонів, що й національні ЗВО.

Визначено, що одним із завдань макроекономічного рівня є регулювання чисельності економічно активного населення (пропозиції кваліфікованої робочої сили) через систему вищої освіти за новітніми й перспективними спеціальностями. У дисертації запропоновано послідовність етапів визначення перспективних спеціальностей підготовки фахівців за відповідними напрямками щодо їх приналежності, яка враховує особливості попиту та пропозиції зарубіжних ринків праці щодо експорту та імпорту робочої сили. Запропонована послідовність етапів дозволяє здійснити планування стратегії розвитку системи вищої освіти для забезпечення необхідної чисельності економічно активного населення щодо зростання валового національного продукту та є основою розробленого методичного підходу до вибору пріоритетних напрямів розвитку освітнього туризму для зростання економічної активності населення (рис. 2).

Рис. 2. Методичний підхід до вибору пріоритетних напрямів розвитку освітнього туризму для зростання економічної активності населення

Перший, другий та третій етапи методичного підходу є підготовчими, за яким запропоновано здійснювати статистичний аналіз поточного стану світового ринку освітніх послуг за даними міжнародних організацій та визначати основні країни-конкуренти, до яких доцільно спрямувати потоки освітнього туризму, що сприятиме зростанню чисельності їх економічно активного населення. Визначено,

що 30 країн – постачальників найбільшої кількості студентів у сфері освітнього туризму (у відповідності із запропонованим визначенням поняття) у 2017 р. забезпечили близько 50% зовнішньоторговельного обороту України цього року.

У третьому розділі – «Методичне забезпечення зростання економічної активності населення для підвищення якості робочої сили на основі освітнього туризму» – обґрунтовано механізм забезпечення економічної активності населення щодо потоків освітнього туризму; сформовано методичне забезпечення зростання економічної активності населення з урахуванням освітнього туризму.

Згідно з четвертим, п'ятим і шостим етапами запропонованого методичного підходу до вибору пріоритетних напрямів розвитку освітнього туризму для зростання економічної активності населення здійснено рейтингування країн-потенційних імпортерів освітніх послуг в Україну за обґрунтованими показниками табл. 2.

Таблиця 2

Показники рейтингування країн-імпортерів освітніх послуг

Показник
підгрупа «Перспективи працевлаштування та міжнародного співробітництва»
Номінальний ВВП у цінах споживачів, US\$ млрд.
ВВП на душу населення, ПКС, US\$ / особу
Рейтинг країни у звіті Doing Business
Рейтинг країни відповідно до Global Innovation Index
Рівень безробіття (частка від наявної робочої сили), %
Зовнішньоторговельний оборот, US\$ млрд.
Індекс гендерної нерівності (за даними Global Gender Gap report)
Частка мігрантів у населенні країни, %
підгрупа «Цікавість та безпечність перебування, наявність інфраструктури життєзабезпечення»
Частка населення, яке користується послугами державного соціального забезпечення, %
Частка населення, що користується принаймні мінімальною санітарною інфраструктурою, %
Викиди CO ² в атмосферу, кілотон
Площа лісів (від загальної площі території країни), %
Тривалість життя, років
Рейтинг привабливості країни для туризму та інвестицій у туристичну діяльність (індекс TTCI)
Обсяг споживання туристичних послуг у межах країни (громадянами та іноземцями), US\$ млрд.
Частка споживання туристичних послуг у межах країни (у %) (громадянами та іноземцями) від загального обсягу споживання
Частка населення, що використовує послуги Інтернет, %
Частка міського населення, %
Смертність від нещасних випадків(частка від загальної кількості смертей), %
Кількість пасажирів, перевезених авіатранспортом (на вітчизняних та міжнародних рейсах авіаперевізників, зареєстрованих у країні), тис. осіб
підгрупа «Якість освіти та легкість проходження формальних процедур»
Грамотність дорослого населення (частка людей у віці від 15 років (у % від усього населення), які володіють мінімально необхідними навичками читання та письма)
Співвідношення кількості слухачів до кількості викладачів у ВНЗ, осіб
Державне субсидування вищої освіти (% витрат від загального обсягу державного фінансування національної системи освіти)
Охоплення вищою освітою (співвідношення кількості студентів ЗВО незалежно від віку до чисельності населення вікової групи, яка офіційно відповідає слухачам вищої освіти), осіб
Співвідношення середньої тривалості освіти, отриманої громадянами країни, до максимальної тривалості
Частка населення у віці від 25 років з освітнім ступенем бакалавра, %
Частка населення у віці від 25 років з науковим ступенем доктора філософії і вище, %

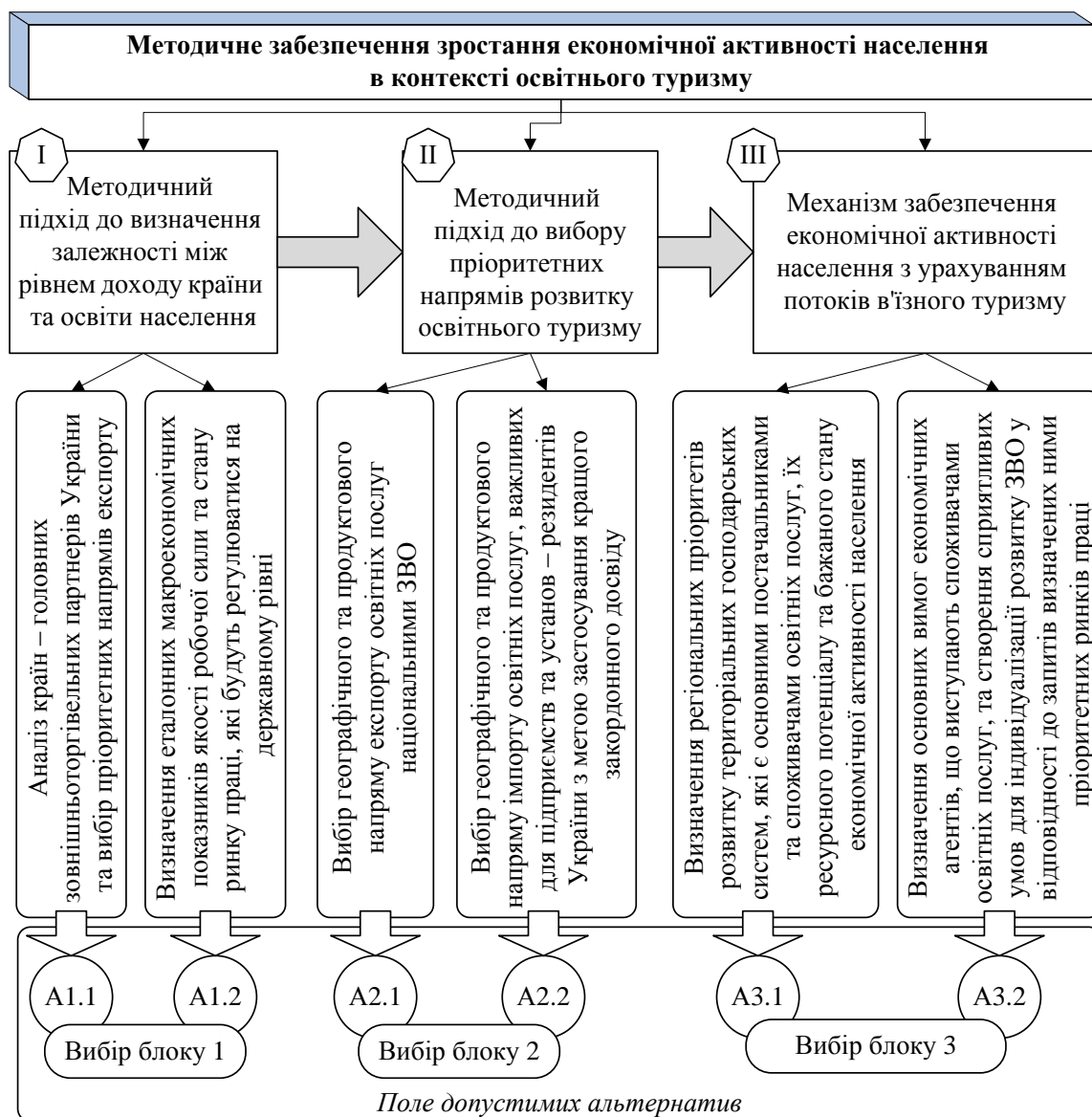
На основі значень рейтингу 43 країн із застосуванням кластерного аналізу методом Уорда визначено сім кластерів країн, що відрізняються вимогами до отримання освітніх послуг, для визначення адекватних методів співпраці з ними. Для кожного кластера побудовано дискримінантну модель. Використання моделей дозволило віднести потенційні країни-імпортери освітніх послуг до виділених кластерів для обґрунтування стратегій співпраці з ними у сфері освітнього туризму для забезпечення зростання економічно активного населення на ринку праці України за рахунок виникнення мультиплікативних ринкових ефектів. Методичний підхід апробовано на даних 12 країн, з кожної з яких в Україну в'їхало понад 200 осіб у 2017 р. і відповідно до результатів кластеризації та дискримінантного моделювання відібрано чотири кластери найбільш реальних і вірогідних конкурентів України за якістю надання освітніх послуг, для яких рекомендовано такі стратегії співпраці. Стратегія стимулювання співробітництва із країнами, що є головними партнерами України у зовнішньоекономічній діяльності, але поки не користуються її освітніми послугами у суттєвих обсягах – для Німеччини, Нідерландів, Швейцарії, Кіпру, Чехії, Естонії. Стратегія відновлення потоків студентів з країн, які у минулому постачали значну кількість слухачів до українських ВНЗ, але на сьогодні переорієнтувалися на інші географічні напрями – для Ізраїлю та Йорданії. Стратегія активізації маркетингової діяльності із просування конкурентних переваг національної системи освіти у країнах, які нещодавно стали крупними постачальниками іноземних студентів, але є невідомими для широкого загалу керівників ЗВО – для Ірану, Китаю. Стратегія просування на нові ніші на перспективних ринках держав, обсяги торгівлі з якими поки незначні, але у майбутньому даватимуть стабільний дохід – для Китаю.

У дисертації запропоновано механізм забезпечення економічної активності населення у контексті освітнього туризму, який побудовано з використанням імітаційного моделювання. Ключовими блоками механізму є такі: активізація зовнішньоекономічної діяльності: як джерело валютних надходжень від надання освітніх послуг іноземцям; результат міжгалузевих зв'язків підприємств, що виробляють супутні та додаткові послуги; налагодження культурних та ділових зв'язків між іноземцями - колишніми випускниками ЗВО приймаючої країни та місцевими діловими колами; додатковий ринок збуту для постачальників продукції та побутового обслуговування населення, розширення асортименту та підвищення вимог щодо якості товарів і послуг, що стимулює створення нових робочих місць; підвищення якості робочої сили за рахунок упровадження новітніх технологій навчання, обміну досвідом у міжкультурному середовищі та надходження коштів у інфраструктуру галузі освіти.

Причинно-наслідкова діаграма впливу основних факторів на стан економічної активності населення за імітаційною моделлю представлена на рис. 3. Згідно з результатами застосування моделі виявлено основні напрями коригування існуючих негативних тенденцій щодо економічної активності населення: підтримка місцевих виробників, забезпечення необхідної кваліфікації робочої сили у відповідності до вимог ринку, рівномірний розвиток регіонів та створення належної інфраструктури освіти, яка здатна забезпечувати ринок праці фахівцями відповідної якості та компетентностей.

Комплексне використання тріади розроблених пропозицій щодо методичного підходу до вибору пріоритетних напрямів розвитку освітнього туризму; механізму забезпечення економічної активності населення з урахуванням потоків освітнього туризму; методичного підходу до визначення залежності між рівнями доходу країни на душу населення та його освіти їх комплексного використання дозволило сформуванню методичного забезпечення зростання економічної активності населення в контексті освітнього туризму (рис. 4)

Рис. 4. Складові методичного забезпечення зростання економічної активності населення із вибором стратегічних альтернатив

Вибір альтернатив за кожною складовою методичного забезпечення зумовлюється існуючими потребами ринків праці, освітніх послуг, інтенсивністю потоків освітнього туризму та фінансовими можливостями бюджетів всіх економічних рівнів. У дисертації зазначено, що найбільший ефект відносно зростання економічної активності населення може бути отриманий при комплексній реалізації представлених складових і альтернатив їх реалізації.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено актуальне науково-практичне завдання з удосконалення і розвитку теоретичних положень, методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій із забезпечення економічної активності населення у контексті освітнього туризму. Основні результати дослідження полягають у такому.

1. Сучасні прояви економічної кризи традиційних господарських відносин, виникнення соціального напруження у суспільстві та стагнації ринку праці зумовило існування проблеми забезпечення економічної активності населення. Розбіжності у визначенні поняття «економічно активне населення» створило об'єктивну необхідність його уточнення щодо розширення з урахуванням сучасних умов ринку праці та форм її організації. До поняття «економічно активне населення» запропоновано включити групи резидентів економічної території країни, які своєю найманою працею, індивідуальним підприємництвом або іншою діяльністю сприяють утворенню додаткової вартості регіонального продукту. Таке удосконалене визначення поняття дозволить врахувати фактори, що впливають на підвищення якості робочої сили, та ступінь значущості системи вищої освіти у формуванні конкурентоспроможності майбутніх фахівців на ринку праці.

2. Для досягнення балансу сукупних попиту і пропозиції на ринку праці доведено необхідність актуалізації факторів, що впливають на процес його функціонування і змінюються за сутністю. У цьому зв'язку запропоновано до традиційних факторів, виділених Я. Корнаї для врахування у коефіцієнті «тертя» ринку праці, включити актуальні, притаманні йому в сучасних умовах завдяки посиленню впливу трудової міграції та нових форм організації праці: існування законодавчих обмежень в офіційному працевлаштуванні; збільшення пропозиції робочої сили за рахунок неврахованого у традиційних методах розрахунку контингенту населення; використання привнесеного досвіду та стилю життя, які місцеве населення запозичує у приїжджаних іноземців.

3. Виявлено основні соціально-демографічні особливості освітньої міграції в контексті освітнього туризму та якості робочої сили, які полягають у тому, що потоки освітньої міграції зростають, вік осіб, які формують ці потоки, збільшується, географічна структура потоків освітньої міграції змінюється у бік їх зростання між країнами з різними рівнями доходів на душу населення. З метою усунення протиріч, які існують у законодавстві і перешкоджають забезпеченню економічної активності населення з урахуванням процесів міграції, інтернаціоналізації та глобалізації, запропоновано удосконалене визначення поняття «освітній туризм» – процес отримання резидентом країни освітніх послуг у формі та на строк, регламентований національним законодавством країни перебування (країни, що надає освітні послуги), з можливістю здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає (або працює на користь економічної території держави, що надає освітні послуги – за умови стажування у третій країні), у межах, встановлених законодавством у галузі освіти країни перебування.

4. Узагальнено та визначено основні особливості економічної активності населення та якості його освіти. Основні тенденції зміни рівнів зайнятості й без-

робіття за період з 2010 по 2019 рр. свідчать про наявність позитивної тенденції зростання економічної активності населення: у 2018 р. коефіцієнт зайнятості населення склав 62,6% у порівнянні з 62% у 2017 р., частка безробітних дорівнювала 9,5% та 8,8% відповідно. Найбільша питома вага економічно активного населення притаманна м. Києву (66,8%) та Луганській області (67%), найменша – Волинській, Донецькій та Тернопільській областях, де вона не перевищувала 60%. Дослідження основних міграційних процесів довело їх зростання, так у 2017 р. у світі було зареєстровано близько 258 млн. мігрантів (234 млн. – осіб працездатного віку, 15 років і старших), з яких 164 млн., або 64% – трудових мігрантів. У 2018 р. з-за кордону в Україну надійшло 11,1 млрд. доларів США грошових переказів (8,5% до ВВП), що підтверджує важливість врахування міграційних потоків при формуванні заходів з підвищення економічної активності населення.

5. Розроблено методичний підхід до визначення залежності між рівнями доходу країни на душу населення та його освіти для виділення точок біфуркації, при настанні яких за умови отримання в країнах надвисоких доходів на душу населення зменшується його економічна активність і втрачається бажання отримувати вищу освіти, що сприяє зростанню потоків трудової міграції та соціальної напруженості у суспільстві, і проявляється у збільшенні негативного впливу факторів, які необхідно враховувати у коефіцієнті «тертя» ринку праці для розроблення заходів із забезпечення зростання економічної активності населення.

6. Обґрунтовано методичний підхід до вибору пріоритетних напрямів розвитку освітнього туризму для зростання економічної активності населення, що ґрунтується на процедурі рейтингування потенційних конкурентів України на світовому ринку освітніх послуг за обґрунтованою системою показників та виборі складових комплексної стратегії державних програм підтримки експортного потенціалу ЗВО з урахуванням вимог споживачів щодо забезпечення інфраструктури національних освітніх систем та ділового середовища реалізації ініціатив інноваційного підприємництва у рамках угод міжнародного співробітництва. Для обґрунтування географічних пріоритетів експорту освітніх послуг та переліку заходів, спрямованих на підвищення міжнародної конкурентоспроможності національної системи освіти, доведено необхідність використання методів кластерного та дискримінантного аналізу, апробація яких довела обґрунтованість запропонованих пріоритетних напрямів розвитку освітнього туризму для підвищення економічної активності населення країни.

7. Запропоновано механізм забезпечення економічної активності населення з урахуванням потоків освітнього туризму, що ґрунтується на розробленій ітераційній моделі визначення основних чинників впливу на розвиток територіального ринку праці та зростання доданого регіонального продукту для забезпечення економічної активності населення і пов'язаного з цим процесом створення нових робочих місць та зростання якості робочої сили. Практичне використання розробленого механізму дозволить побудувати прогнози функціонування ринку праці та соціальної поведінки його суб'єктів.

8. Сформовано методичне забезпечення зростання економічної активності населення в контексті освітнього туризму, підґрунтям якого є комплексне використання методичного забезпечення щодо: методичного підходу до вибору пріори-

тетних напрямів розвитку освітнього туризму, механізму забезпечення економічної активності населення з урахуванням потоків освітнього туризму, методичного підходу до визначення залежності між рівнями доходу країни на душу населення та його освіти, що сприятиме активізації ринку праці та формуванню додаткового зростання валового національного продукту.

Практичну значущість пропозицій дисертації підтверджує їх використання у діяльності Департаменту науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації, ТОВ «Бізнес центр «Інжек», Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, що засвідчено відповідними довідками.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Мірзоев Д. Ш. огли Проблеми термінології галузі освітнього туризму та розроблення методики оцінки ринку освітніх послуг / В. Є. Єрмаченко, Д. Ш. огли Мірзоев // Управління розвитком: зб. наук. праць. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. – № 1-2 (187-188). – С. 118-125. *Особистий внесок здобувача: запропоноване визначення освітнього туризму з метою проведення обґрунтованих статистичних вимірювань доходів і витрат зовнішньої торгівлі.*

2. Мірзоев Д. Ш. огли Правові аспекти регулювання трудової міграції в Україні / Д. Ш. огли Мірзоев // Моделювання регіональної економіки: зб. наук. праць. – Івано-Франківськ : Плай, 2017. – № 2(30). – С. 390-399.

3. Мірзоев Д. Ш. огли Завдання державної підтримки експорту освітніх послуг в Україні / Д. Ш. огли Мірзоев // Моделювання регіональної економіки: зб. наук. праць. – Івано-Франківськ : Плай, 2017. – № 1(29). – С. 426-437.

4. Мірзоев Д. Ш. огли Алгоритм вибору агентів впливу на стан соціально-економічної системи та її складових на основі інтеграційного підходу / Д. Ш. огли Мірзоев // Моделювання регіональної економіки: зб. наук. праць. – Івано-Франківськ : Плай, 2018. – № 1(31). – С. 314-333.

Статті у наукових періодичних виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

5. Мірзоев Д. Ш. огли Основні тенденції ринку міжнародних освітніх послуг та вимоги до формування стратегічних пріоритетів України / Д. Ш. огли Мірзоев // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. – Одеса : Одеський національний економічний університет, 2018. – № 2 (66). – С. 174–184. (*Index Copernicus*).

6. Мірзоев Д. Ш. огли Дослідження економічної активності населення у контексті розвитку рекреаційної інфраструктури соціально-економічних систем / В. Є. Єрмаченко, Д. Ш. огли Мірзоев // Бізнес Інформ. – 2018. – №5. – С. 207-216. (*Index Copernicus*). *Особистий внесок здобувача: окреслено суперечності тлумачення основних категорій теоретичного підґрунтя організаційно-економічного забезпечення діяльності самостійних секторів туристичної галузі, інтегрованих з іншими складовими системи національного господарства.*

7. Мірзоев Д. Ш. огли Особливості формування міграційних потоків під

впливом переструктуризації ринку праці / Д. Ш. огли Мірзоєв // Комунальне господарство міст : Серія «Економічні науки». – 2019. – Том 4. – Вип. 150. – С. 76-83. (*Index Copernicus*).

Публікації за матеріалами конференцій

8. Мірзоєв Д. Ш. огли Аналіз відповідності обсягів підготовки фахівців галузі туризму у ВНЗ потребам національного ринку / Д. Ш. огли Мірзоєв // Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, менеджменту, обліку та права» (м. Полтава, 14 серпня 2018 р.). – Полтава : ЦФЕНД, 2018. – Ч. 2. – С. 28-31.

9. Мірзоєв Д. Ш. огли Уточнення класифікації соціально-економічних систем у контексті регіоналізації глобального ринку / Д. Ш. огли Мірзоєв // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація економіки України в контексті соціальних викликів» (м. Львів, 1 вересня 2018 р.). – Львів : ГО «Львівська економічна фундація», 2018. – С.51-55.

10. Мірзоєв Д. Ш. огли Аспекти використання методик оцінки міжрегіональної диференціації в умовах необхідності збереження сталого розвитку регіонів / Д. Ш. огли Мірзоєв // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку в умовах інституційних перетворень глобального середовища» (м. Одеса, 28-29 вересня 2018 р.). – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2018. – С. 202–205.

11. Мірзоєв Д. Ш. огли Використання алгоритмів імітаційного моделювання у визначенні сценаріїв поведінки суб'єктів ринку освітніх послуг / Д. Ш. огли Мірзоєв // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей (м. Харків, 30-31 травня 2019 р.). – Харків : ДІСА ПЛЮС, 2019. – С. 73–78.

АНОТАЦІЯ

Мірзоєв Д. Ш. огли. Забезпечення економічної активності населення у контексті освітнього туризму. – Кваліфікаційна праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця – Харків, 2019.

Дисертацію присвячено удосконаленню й розвитку теоретичних положень, методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій із забезпечення економічної активності населення у контексті освітнього туризму.

У дисертації уточнено теоретичні основи економічної активності населення та запропоновано удосконалене визначення поняття "економічно активне населення", розкрито зміст та склад факторів, що впливають на баланс попиту і пропозиції на ринку праці; визначено соціально-демографічні особливості освітньої міграції в контексті освітнього туризму та якості робочої сили, уточнено поняття «освітній туризм»; виявлено основні тенденції економічної активності населення та якість його освіти; запропоновано методичний підхід до визначення залежності

між рівнями доходу країни на душу населення та його освіти; розкрито методичний підхід до вибору пріоритетних напрямів розвитку освітнього туризму для зростання економічної активності населення; обґрунтовано механізм забезпечення економічної активності населення з урахуванням потоків освітнього туризму; сформовано методичне забезпечення зростання економічної активності населення в контексті освітнього туризму.

Ключові слова: економічна активність населення, попиту і пропозиції на ринку праці, освітня міграція, соціально-демографічні особливості, якість робочої сили, освітній туризм, дохід країни на душу населення, освіта населення, механізм, потоки освітнього туризму.

SUMMARY

Mirzoiev D.S. oglu. Ensuring economic activity of the population in the context of educational tourism. – Qualification work on the rights of manuscript.

Thesis for a scientific degree – Candidate of sciences in Economics in speciality 08.00.07 – demography, labour economics, social economics and politics.– Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2019.

The thesis is devoted to the improvement and development of theoretical provisions, methodical approaches and development of practical recommendations for ensuring the economic activity of the population in the context of educational tourism.

One of the leading problems that need to be solved is to promote the growth of economic activity of the population, which is a decisive condition for the labour market functioning, the growth of intellectual capital and the national economy competitiveness. Many factors influence the provision of economic activity of the population, educational tourism among them, which creates multiplier market effects on the growth of gross national product and additional regional product and new jobs, increases the quality of workforce due to the inflows of human resources and the volumes of educational services.

The first chapter – «Theoretical background of ensuring economic activity of the population on the basis of educational tourism» – substantiates the theoretical background of economic activity of the population and specifies the concept of «economically active population»; reveals the content and composition of the factors influencing the balance of demand and supply in the labour market; identifies the socio-demographic peculiarities of educational migration in the context of educational tourism and the workforce quality, specifies the definition of the term «educational tourism».

The necessity is proved of expanding and supplementing the traditional concept of economic activity of the population, which today does not include the assessment of sources of productive forces renovation and interconnections between the industries.

The second chapter – «Analysis of the economic activity of population» – identifies the basic tendencies of economic activity of the population and the quality of its education; suggests the methodical approach to determining the relation between the country's income level per capita and the education of its population; outlines the methodical approach to the choice of priority destinations of educational tourism development for the growth of economic activity of the population.

The main tendencies of changes in employment and unemployment levels for the

period from 2010 to 2019 are examined, which prove a positive tendency of growth of economic activity of the population for all groups and low rates of this process. The economically active population also depends on the processes of labour migration.

The third chapter – «Methodical provision of growth of economic activity of the population for labour force quality improvement on the basis of educational tourism» – substantiates the mechanism for ensuring the economic activity of the population, taking into account the flows of educational tourism; forms the methodical support for the growth of economic activity of the population in the context of educational tourism.

The significant changes in the geographical structure of the educational services export a consequence of radical reorientation of the global market have intensified the sharp competition in the international labour market, which demands the mechanism of ensuring the economic activity of population based on the proper selecting of agents of influence on the national labour market and quality of workforce.

The practical significance of the results obtained is to develop the methodical support for the growth of economic activity of the population in the context of educational tourism. This will enable to provide a choice of priority destinations for the development of educational tourism, to determine the relationship between the levels of income of the country and the education of population, the use of which will contribute to the activation of the labour market and the formation of additional growth of the gross national product. The stage-by-stage clustering procedure is designed to determine the list of the most expedient, from the point of view of the state and business entities, techniques that ensure effective regulation of the national education system. The use of recommendations to improve the choice of priority markets by local higher education institutions (HEIs) will promote the development of depressed territories, improve their socio-economic development, stimulate economic activity of the population and attract investments.

Key words: economic activity of the population, supply and demand in the labour market, educational migration, socio-demographic peculiarities, quality of labour, educational tourism, income per capita, education of population, mechanism, flows of educational tourism.

МІРЗОЄВ ДЖАВІД ШИРЗАД ОГЛИ

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ
У КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОГО ТУРИЗМУ**

Спеціальність 08.00.07 – демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Формат 60×84/16 Ум. друк. арк. 0.9. Тир. 100 прим. Зам. № 534-19
Підписано до друку 15.11.2019 Папір офсетний.

Надруковано з макету замовника у ФОП Бровін О.В.
61022, м. Харків, вул. Трінклера, 2, корп.1, к.19. Т. (057) 758-01-08, (066) 822-71-30
Свідоцтво про внесення суб'єкта до Державного реєстру
видавців та виготовників видавничої продукції серія ДК 3587 від 23.09.09 р.